

Тенденції і наслідки архаїзації сучасної Росії

Т.В. Орлова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
orlova.knu@gmail.com*

Ключові слова:

Росія, цивілізаційний код, інволюція, модернізація, архаїзація, примітивізація, авторитаризм, війна.

В статті аналізується провідні риси історичного шляху Росії, які виразно окреслилися наприкінці XX століття і на початку XXI-го. З двох можливих варіантів розв'язання складних проблем, створених кризою, обирається не модернізація, а архаїзація. Мета дослідження полягає у виокремленні головних тенденцій російської інволюції і демонстрації тих результатів, до яких вона призводить. Путінська Росія «випадає із сучасності», що має катастрофічні наслідки для неї самої і для інших країн. Неспроможність здійснювати модернізацію прикривається агресивністю, яка набула форм «гібридної війни» проти України, Європи, Заходу.

Trends and consequences of archaization of contemporary Russia

T. Orlova

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Key words:

Russia, civilizational code, involution, modernization, archaization, primitivization, authoritarianism, war.

The article analyzes the leading features of Russia's historical path, distinctly manifested in the late XX and early XXI c. Between two possible ways of resolving complex problems, created by the crisis, not modernization but archaization is chosen. Research is aimed at identifying the main trends of Russian involution and demonstrating the results it is bringing about. Primitivization of the society is under way in all spheres, building on the type of economy inherent to Russia for ages. It is based on appropriation of natural rent, the lion's share whereof flows into the hands of the powers that be. V. Putin and his surrounding are not interested in any change, however required by the world's general movement towards modernization. Contrary to the leading tendency towards complication of political, economic, social, cultural spheres, the government strives to simplification in a traditionalist approach. In the conditions of significant reduction of consumer capacity of the majority of the population, the government resorts to various means of reinforcing its standing. The public conscience is modified with the assistance of the church and modern media, foremost television. Irrational moods are encouraged, antiquated mythologemes are instilled, exploiting the discourse of Russia's «special path», melanging stalinism with conservative Orthodoxy, the rhetoric of the «great state», and further archaization of the society. The majority of the community conceives the ideas of imperialism, authoritarianism, social simplification, as they correspond to Russian civilizational code. Putin's Russia «falls out of modernity», inflicting catastrophic consequences upon itself as well as on other countries. Its inability to effect modernization is covered up by aggression embodied in the «hybrid war» against Ukraine, Europe and the West. Warfare is part of the set of means for reinforcing the authoritarian power, consolidation of the society around it, its ideological mobilization and distraction of attention from internal problems. It sustains the archaization of the society. Archaization complicates the resolution of urgent issues, that eventually dooms the society to decay.

Назва статті містить парадокс: архаїзація як така суперечить сучасності. Проте сама історія Росії від давнини до нашого часу сповнена парадоксів. Саме цим можна було б пояснити «особливий шлях» цієї країни, на якому наголошує тепе-

рішнє керівництво. У претензії на відмінність від усього іншого світу – прагнення легітимізувати дії влади. Три чверті століття тому більшовики легітимізували свою владу тим, що начеб то володіли «єдино вірною наукою – марксизмом-ленінізмом»,

тобто «істиною в останній інстанції», і будували «найпрогресивніше в історії людства суспільство». Насправді, то була чергова спроба модернізувати країну, як до них намагалися зробити царі Петро I й Олександр II, прем'єр-міністр П.Століпін, а за ними – Й.Сталін, Б.Єльцин і Д.Медведев. «Особливий шлях» Росії можна охарактеризувати як зигзагоподібний: від модернізації через відкочування назад знову до модернізації і знову – повернення до старого.

Світ розвивається, оновлюється, модернізується. Будь-яке суспільство або людина на свій лад дає відповіді на виклики змінювання. Варіанта два: або виробляється інноваційна ідея, яка відкриває нові творчі можливості, або – повернення до старих ідей, які виправдали себе у часи минулих криз. Один із найвидатніших філософів XX століття О.Ахієзер з цього приводу писав: «Загальноісторичний сенс рішень першого типу – у прагненні людей підвищувати ефективність власної діяльності у відповідності до зростаючої складності проблем, що підлягають формулюванню і розв'язанню. Сенс рішень другого типу полягає у тому, що ускладнення проблем відповідного суб'єкта не породжує адекватного творчого потенціалу. Суб'єкт перебуває у полоні історичного досвіду, що склався за простіших умов і, відповідно, спирається на неефективні, неадекватні новій ситуації рішення» [1, с.89].

Перший тип рішень позначається словом «модернізація», другий – «архаїзація». Історичний шлях кожної країни останніх сторіч можна визначати саме через реалізацію цих двох тенденцій. При чому актуальність такої постановки питання зберігається і нині, зокрема для тих країн, які перебувають на перехідному етапі свого розвитку. Особливо важливу ця проблематика є для пострадянських держав. Серед них найвпливовішою залишається Російська Федерація, чий агресивний курс на зовнішньополітичній арені уже остаточно визначений як гібридна війна: проти України, Європи, Заходу. Політики, науковці, громадські діячі останнім часом пильно вдивляються у цей новий історичний феномен. Знов-таки, парадоксально: його поява може розглядатися як модернізація конвенціонального способу ведення бойових дій. І появі його сприяла архаїзація путінської Росії як відповідь на неспроможність дати адекватну відповідь на виклики модернізації і глобалізації. До речі, помічено, що в історії Росії кожна спроба модернізації завершувалася невдало, і щоби це приховати, розв'язувалася війна.

Специфікою модернізаційних процесів Росії цікавилася широке коло дослідників як вітчизняних,

так і іноземних. Це вартує теми окремої історіографічної розвідки. Значно менше можна назвати прізвищ науковців, які піддали аналізу феномен архаїзації. У тому полягає їхній когнітивний спротив «дресированій історії», яка нині міцнішає за потурання Кремля. Серед тих, хто виявляв і виявляє прогресивну інтолерантність, крім О.Ахієзера, – такі дослідники, як К.Банніков [2], О.Карпенко [3], П.Крупкін [4], Ч.Ламажаа [5, 6], В.Мартьянов [7], У.Ніколаєва [8], А.Олейник [9], Є.Ревуцька [10] та інші. В їхніх публікаціях розглядаються окремі аспекти проблеми, часто дуже влучно. Відчувається громадянська небайдужість, хоча інколи градус знижується, коли мова заходить про окремих регіон, де помітні ознаки архаїзації, і треба їх усувати заради модернізації, яку, ніби то має здійснювати влада [6]. Разом із тим в жодній з студій не представлено цілісної картини тих тенденцій, у яких російська архаїзація виявляє себе. Мета пропонованої до уваги статті полягає у тому, аби виокремити головні тренди інволюції Росії кінця XX – початку XXI століть і ті результати, до яких це призводить.

Питання про модернізацію постає тоді, коли існуюча система входить у стан кризи. Росія перебуває саме у такому стані. Він зумовлений насамперед неспроможністю піднятися до новий щабель розвитку, який суспільствознавці позначають як інформаційне суспільство. Радянський Союз зміг здійснити індустріальну модернізацію, проте її можливості вичерпалися, система увійшла у протиріччя із сучасними тенденціями розвитку світу. Наслідком став розвал СРСР – чергової реінкарнації Російської імперії. У новій Росії робилися слабкі спроби модернізації за часів Б.Єльцина – на початку 1990-х років, коли, начебто намітився рух в бік лібералізації і демократизації. Проте він дуже швидко згорнувся, оскільки свобода і демократія, як її розуміють на Заході, із російським цивілізаційним кодом не сумісні. Головна причина: Захід – антропоцентричний, людина, її інтереси і права – на верхівці системи цінностей. Цивілізаційна модель Росії нехтує інтересами окремої людини. Це – комунальна модель: община і її лідер, якому всі мають бути незаперечно віддані (і піддані). Президент Д.Медведев, якого називали «ліберальним обличчям Росії для Заходу», зробив модернізаційну спробу. У вересні 2009 року він звернувся до співгромадян із статтю «Россия, вперед!» [11]. Головна ідея: «Модернізація – або смерть». Наслідком стала імітаційна модернізація. Зокрема, грандіозний проект нанотехнологій із відсутністю реальних результатів крім того, що колосальні кошти були елементарно вкрадені. Розкрадання – одна із характерних рис російської

системи влади і хазяйнування від давніх часів до тепер. За нинішніх умов, як і раніше, головна мета влади – самозбереження, якому може загрожувати невдоволення людності через зубожіння більшості і розкоші меншості. Крім відвернення уваги від нагальних внутрішніх проблем необхідна консолідація навколо влади заради її зміцнення. «Маленька переможна війна» – з розряду звичних засобів можновладців Росії. Причому, населення владу в цьому підтримує. В суспільстві домінують агресивність, насильство і страх – суто архаїчні настрої.

Ключовим фактором буття у сучасності є здатність суспільства легітимізувати свої рішення, спираючись на аргументи розуму, причому спираючись критично. Традиційні ж суспільства при легітимації своїх рішень менш раціональні, вони більше схильні до некритичного відсилання до попереднього досвіду або суджень авторитетів. Російське суспільство – традиційне суспільство. Нині це відчувається через постійні заклики «повернутися до традицій» а також у підтримці переважаючої більшості В.Путіна. Народній свідомості взагалі притаманна природна ірраціональність, проте вона має врівноважуватися освіченістю еліт.

Однак в Росії завжди існував розкол між надтонким прошарком освічених еліт і величезною неосвіченою масою. За радянських часів масова міграція з сіл призвела до привнесення до міст і частково закріплення в них елементів архаїчної культури. О.Ахієзер у своїй праці, присвяченій урбанізації Росії, зазначав: «До міста линула архаїчна робоча сила, десятки мільйонів некваліфікованих людей, в значній мірі відданих тотемізму, які прагнуть віддати тягар рішень «тотему – батьку – вождю». Це означало, що потоки мігрантів змитами досягнення урбанізації минулого, які полягали у розвиткові осередків (щоправда, нечисленних) урбанізованої культури... Урбанізація, фокусом якої є формування якісно нової для суспільства урбанізованої культури, увійшла у протиріччя з масовою міграцією, яка несла до міста архаїчний потоп. Архаїзацію добре видно при вивченні специфіки культури городянина. Результати досліджень показують, що міське (за статистикою) російське суспільство має в значній мірі аграрний менталітет. До його ознак можна віднести і пріоритетність продовольчого самозабезпечення, і негативне сприйняття соціальної нерівності та купівлі – продажу землі, і підозріле ставлення до іноземців тощо» [12]. Додамо: також відданість традиціям. Традиціям ортодоксального православ'я.

З крахом СРСР розпалися радянські «духовні скріпи» (хоча далеко не всі були їм щиро віддані, але більшість адаптувалася до ладу). Втрачену

єдину державну ідеологію радянських часів треба було чимось замінити. У спробах створили ідеологічний еквівалент кремлівські політтехнологи звернулися до традиційних уявлень [13, с.107], активно занурюючи суспільну свідомість у релігійну міфологію, архаїчні моделі і цінності. Це робиться з метою розширення сфери регуляції і контролю над суспільством з боку сучасної державної влади. У цьому прагненні влада спирається на підтримку церкви, якій сучасні росіяни довіряють чи не найбільше. При чому у бажанні В.Путіна використати можливості російської православної церкви також можна побачити прояв архаїзації.

Йдеться про спадщину цивілізації, яка загинула у середині XV століття, а саме: про Візантію. Ще за тих часів церква опинилася під державою. Значну роль у зміцненні тісного союзу між православною церквою та московською державою відіграв релігійно-церковний рух, очолюваний Йосипом Волоцьким, у руслі чиїх настроїв сформувалася ідея «Москва – третій Рим». Вона передбачала зростання авторитету держави як оплоту православної віри, що прийняла естафету зниклої Візантії. Суть ідеї полягала у тому, що тільки Московія має все необхідне для того, аби відродити колишню славу першого Риму і другого – Константинополя і стати охоронцем православ'я на всій землі. Для цього московський князь повинен проводити релігійну політику навернення у нього тих народів в його землях, які ще не мали «істинної віри», а також зберігати у цілісності церкви та монастирі. Таким чином значний тягар турбот перекладався на плечі світського правителя, владі якого надавалася божественна природа. Разом із тим візантизм підштовхував державу до того, аби вона практикувала неправові форми управління [14]. В наш час російська православна церква Московського Патріархату регулярно одержує значні фінансові надходження від держави і повністю підтримує владу у її діях.

Досліджуючи стан релігійності путінської Росії, А.А.Карпенко приходять до висновку, що повернення до релігійної духовності слід розглядати з позиції концепту архаїзації сучасного російського суспільства. Дослідник пише: «Православ'я виступає в якості основи для легітимації порядку, що склався, використання РПЦ сприятиме розширенню духовної влади держави над суспільством, що влаштовує панівні класи сучасної Росії, а для РПЦ це обертається підвищенням ролі у громадському житті. Для теперішньої влади православна духовність з її націленістю на смиренність, покірливість, жертівність, подолання труднощів як випробувань, посланих Богом, життя заради підготовки себе до

загробного життя, зневага до мирського – вельми вигідно в умовах кризи, що склалася. Правда при цьому РПЦ і православ'ю відведено роль служниці влади» [3, с. 21]. Сама влада також архаїзується.

Модернізація передбачає ускладнення. В сфері політики це, насамперед, демократизація, що передбачає узгодження інтересів великої кількості політичних акторів. Після розвалу СРСР Росія пройшла шлях від несміливих спроб втілити адаптовану форму демократії до повернення до традиційного авторитарного укладу [15]. Чому так сталося? Адже авторитаризм неможливий без масового погодження на нього. Після краху радянської системи населення здебільшого перебувало у стані шоку. За умов всезагальної хаотизації і необхідності брати відповідальність за своє життя на себе, люди повернулися в бік авторитаризму, який, як їм здається, спроможний подолати хаос и навести лад. В історії країни – міцні традиції авторитарного управління, що ґрунтуються на стійкій ілюзії буцімто одна людина спроможна спрямувати суспільний розвиток і самосвідомість вірним шляхом [16, с.100]. Тому не дивно, що такою масовою підтримкою користується теперішній господар Кремля. Високий відсоток тих, хто віддає за нього свої голоси, тому підтвердження. Звичайно, є незгодні, чиї акції протесту час від часу мають місце, проте вони неспроможні змінити ситуацію.

Вона визначається не тільки політичними факторами, але й економічними. Росія – країна, яка живе на ренту від експлуатації природних ресурсів. Ніякої зацікавленості у тих, хто приймає рішення і одержує левову частку фінансових надходжень, у розвитку інших форм політичного і соціального устрою немає, адже це може ускладнити їм життя. Доктор економічних наук У.Ніколаєва, пояснюючи процеси архаїзації, звертає увагу на реанімацію архаїчних економічних відносин, які оплутали всі господарські і розподільчі процеси. Вона пише: «Замислимося, чи можливо сьогодні в Росії займатися якою-небудь продуктивною соціальною діяльністю – бізнесом, благодійністю, освітою, культурою, в загалі, чим завгодно – без включення у мережі блату, корупції, формальні чи неформальні владні групи. Всюди потрібні зв'язки, «дахи», знайомства. Підтримання цих неформальних зв'язків вимагає, до речі, участі в певних напіванархічних ритуалах: паритися у лазні, ходити разом на полювання, брати участь в урочистостях і збіговиськах. Неформальні відносини потребують підтримування, створення особливої соціальної і психологічної близькості. Не задавалися питанням: чому багато серйозних економічних і політичних рішень в Росії приймаються у лазнях? При цьо-

му від учасників вимагається не тільки символічне, а й реальне зняття одягу, демонстрація оголеного тіла, створення ситуації повного інтиму і довіри. Чи це не архаїка?» [8]. І далі вчена підкреслює, що все це породжує специфічні форми соціальної нерівності в її країні: тільки приналежність до владних ієрархій і неформальних мереж (таким, як відомий кооператив «Озеро», до якого входять В.Путін і його найближче оточення) дає людині можливість бути соціально і економічно успішним. Сходознавці в свій час, характеризуючи стародавній деспотизм, запропонували термін «влада-власність». Тобто коли доступ до власності і економічних ресурсів можливий тільки для осіб, які безпосередньо пов'язані із владою [8]. Відбувається своєрідна конвертація влади в матеріальні статки. Давня російська приказка: «Чья власть – того и сласть». Тому крадіяство і корупція є неодмінними рисами російського суспільства.

Натомість значна частина населення перебуває за межею бідності і навіть злиденності. За умов кризи значно погіршилися можливості споживання мешканців РФ. Аби придушити невдоволення дуже підходять «традиційні цінності», які насаджуються різними способами, а саме: терпіння, нехтування комфортом, простота, яка доходить до убогства. Бідність поєднується з безправ'ям. Це є втіленням соціальної архаїзації, коли реально склалися напівфеодальні стани – соціальні групи, які відрізняються не тільки фінансово-економічними ресурсами, але й різним владним і правовим статусом. Олігархія і вища бюрократія вже практично оформилися як стани, закриті для проникнення із-зовні. На нижчих щаблях соціальної ієрархії розвиваються різні форми соціального варварства, які свідчать про найглибше неблагополуччя російського суспільства. Ситуація погіршується наркоманією, алкоголізмом, психічними розладами, бездомністю, дитячою безпритульністю, проституцією, епідеміями СНІДУ і венеричних захворювань тощо [17]. Теперішнє російське суспільство аналітики пропонують інтерпретувати в термінах психології примітивної групи [15]. Модернізація ж передбачає ускладнення (що відповідає законам синергетики). В російському суспільстві відбувається спрощення, архаїзація у соціальній сфері – у формі масової соціальної поведінки, матеріальної діяльності. В масовій свідомості діє механізм «адаптації, що знижується»: орієнтуватися не на щось краще, а намагатися не втратити те, що вже є. Звичайно, не всі на це погоджуються. Той, хто не хоче приймати для себе і своїх дітей такі моделі, їде з країни. Ті, хто залишаються, з метою виживання звертаються до

архаїчних культурних сенсів і соціальних практик. На перший план виходить улюблена росіянами простота, що суперечить модернізації як руху в бік ускладнення. Як свідчать біологи, в основі філо- і онтогенетичного розвитку людського мозку і психіки лежить провідний принцип розвитку всіх систем зростаючої складності. Здається, що у частини російської людності цього не відбувається. Багаторічна алкоголізація і потужна обробка з боку засобів масової інформації, особливо телебачення, відіграють в цьому неабияку роль.

Телевізійна пропаганда примітивізує суспільну свідомість, використовуючи новітні високотехнологічні можливості. Знов-таки модернізаційні можливості задіяні заради архаїзації. Людям треба чимось пишатися, аби не відчувати себе невдахами. Для цього відроджуються і насаджуються міфологічні форми суспільної свідомості, що виникла на самих ранніх, архаїчних (первісних) стадіях розвитку людства. Для такої свідомості притаманне примітивне мислення, коли світ сприймається у надзвичайній простоті і не приймаються будь-які складності. Існує поділ тільки на «чорне» і «біле», «своїх» і «чужих». Переважання емоцій над розумом дається взнаки сильною вірою в диво.

І народжуються різні міфи. Наприклад, про «народ – богоносець». В свій час один із найвідоміших російських письменників Ф.Достоевський висловив це так: «Справді великий народ ніколи не зможе примиритися із другорядною роллю в людстві або навіть і першорядністю, а отже тільки єдиний з народів може мати Бога справжнього... Єдиний народ – «богоносець» – це російський народ» [18]. Додати до цього переконаність у месіанстві російського народу, який має нести «справжню віру» іншим, захищати її повсюди, де він вважатиме за потрібне. Це так зручно для ідеологічного прикриття імперства, розширення кордонів імперії, загарбання чужих ресурсів.

Відомо, що у XIX ст. у визначенні майбутнього шляху розвитку Росії сформувалися два підходи, представників яких називали «слов'янофіли» і «західники». Другі обґрунтовували необхідність рухатися шляхами, якими розвивався Захід. Перші сформулювали міф, відроджений в наш час у вигляді концепції «руського миру». О.Ахієзер писав: «Слов'янофіли переводили на свою мову суто міфологічну емоційну свідомість. Серед важливих її особливостей – прагнення замкнути своє виробниче і побутове життя в локальних емоційно інтегрованих світах. Ця архаїчна міфологічна культурна основа створила для слов'янофілів, які безмежно і некритично вклонялися народові як тотему, основу для формування версії імперської ідеології.

Відносини «Ми – Вони» переносилися з ставлення до сусіднього села на ставлення до інших народів і держав, на все людство, інтерпретацію ситуації через маніхейську схему всезагальної боротьби добра і зла» [1, с.93].

В російській історії дивним чином поєдналося прагнення до запозичень із Заходу і конфронтація з ним. Нині на всіх рівнях в РФ відбувається дискредитація західних цінностей, намагання представити Європу як збочену спільноту, а США в ролі держави, яка прагне завоювати Росію. Анекдотичний приклад: під час святкування 60-річчя Перемоги патріотично налаштовані російські водії приміщували наліпки із словами «На Берлін!» на вікна своїх «мерседесів». Людям обов'язково треба чимось пишатися. У сучасній Росії в цьому плані бракує об'єктів. Тому настільки потужно використовується тема минулого великої війни. Навколо неї ведеться потужна ідеологічна робота із обробки свідомості громадян. Розробляються і впроваджуються інтелектуальні проекти, які прямо або опосередковано (а це ще дієвіше, оскільки обходяться внутрішні бар'єри у тих людей, які ще зберігають здатність критично мислити) оспівують імперськість, ієрархію, православ'я, самодержавність, становість.

Стороннього спостерігача не може не вражати шанування Й.Сталіна у сучасній Росії. Хоча цьому можна знайти пояснення, виходячи з аналізу ментальних структур суспільства. Після 1991 року дуже сильною стала ностальгія за радянськими часами, за радянським способом життя. Хоча однією із заявлених цілей тоді проголошувалося створення « нової людини », насправді основні архетипи « радянської людини » співпадали із набором психологічних характеристик людини традиційного російського суспільства. Це – патерналізм, аморфність, масова « знеособленість », рабська покірливість. І після Великої російської революції, як тепер мають називати історики події 1917 р., і після антикомуністичної революції 1991 р. країна впала в хаос і аномію. Загальний настрій був: « порядку немає ». Дезорієнтовані люди шукали, хто б міг взяти на себе складну проблему вибору, що робити, як жити. Можливість вільного вибору – сенс свободи. Та Росія – це місце, де час від часу має місце « втеча від свободи ». Сутність цього феномену добре висвітлив Е.Фромм у своїй книзі [19]. Політолог з Антверпенського університету О.Полегкий вважає, що архаїзація російського суспільства виявилася настільки швидкою і успішною завдяки реанімації основних архетипів « радянської людини » [15]. Тому стає зрозумілою повсюдна в Росії туга за новим Сталінім, який все знає і бере відповідальність на

себе, він все зробить, як треба. Новим Сталіним стає В.Путін. Бажання влади і суспільства співпадають. Влада потурає прагненням основної маси людності. Більш того, вона свідомо через своїх «технологів» формує подібні настрої. Задіяні гучні формули, на кшталт «відродження великої держави», «відновлення національних традицій», «особливий шлях», «висока справжня духовність» тощо. Все це сприяє загальній архаїзації.

Що ще їй сприяє? На це питання відповідає О.Ревуцька: «Втрата ведучих позицій в теоретичній і прикладній науці, «втеча» мозків, відсутність бачення перспективи і основних тенденцій світу, що змінюється, деіндустріалізація, спрощення виробництва до елементарного, виникнення і розвиток етнічного підприємництва, негативна ресоціалізація значної частини населення, відновлення архаїчних комунікативно-господарських практик, слабка підтримка освіти, установ культури і науки об'єктивно сприяють наростанню периферійності і архаїзації сучасного російського суспільства» [10, с.41]. До цього варто додати фактори зовнішнього порядку. Насамперед, те, що в інших країнах процеси модернізації таки відбуваються. Хоч як складно, але Україна також стала на шлях оновлення. Не тільки вона, інші колишні радянські республіки, які стали на шлях національного розвитку, незалежності так чи інакше здійснюють тиск на РФ, активізуючи її імперські цінності, до яких належить і авторитаризм. До авторитаризму також підштовхує кардинальна неспроможність суспільства швидко створити якісно нові, принципово більш ефективні політичні, економічні, соціальні та інші механізми. Тобто обирається другий шлях вирішення складних питань кризових часів, про який писав О.Ахієзер.

До яких результатів призводить архаїзація в путінській Росії? Відбувається реальна примітивізація суспільства. Розпадаються його сучасні інститути у вигляді згорання соціальної мобільності населення. Закриваються так звані соціальні ліфти. Відкидаються принципи універсальної політичної й економічної конкуренції. Чиновництво рекрутується на підставі походження, а не здібностей, квітне непотизм. Відбувається погіршення людського капіталу. Найбільш освічена і активна його частина виїздить з країни. Та, що залишається, перебуває в стані апатії і депресії. Її намагаються мобілізувати навколо влади за допомогою відродження архаїчних настанов.

Загальні висновки можуть бути такими. В Росії архаїзація відбувається всупереч вектору прогресу і розвитку. Відсутнє усвідомлення нової реальності – переходу до інформаційного суспільства. Або, всупереч підсвідомому розумінню, має місце намагання йому протистояти на основі «традиційних цінностей». Все нове сприймається крізь сітку старих, традиційних понять. Так, сила і роль держави у сучасному світі путінським керівництвом оцінюється на підставі розміру території, а агресія, війна як засіб самоствердження. Після значного падіння цін на енергоносії очікується їх зростання, аби продовжувати існувати за рахунок «природної ренти». Тобто відсутнє розуміння, що часи, коли економіка базувалася на таких джерелах енергії, добігають кінця. А тисячолітній тип виробництва не тільки не є конкурентоспроможним, а просто неадекватний завданням елементарного виживання народу за нових історичних умов. Час диктує зміни, проте архаїзація Росії ускладнює необхідні трансформації. Архаїзація взагалі послаблює суспільство у розв'язанні завдань реформування, де б вони не вирішувалися. Архаїзація є негативним соціокультурним феноменом, котрий є одним з показників примітивної соціальної організації суспільства. Архаїзація має наслідком інволюцію як системне спрощення, зворотний розвиток, регрес. Путінська Росія «випадає із сучасності», що має катастрофічні наслідки. Далекоглядні науковці вказують: «Деструктивні процеси в Росії вже запущені. З врахуванням прогресуючої архаїзації, «примітивізації» суспільства, зростання рівня агресії і дискурсу війни катастрофа стає невідвратною. Політичні репресії, економічний колапс і соціальний вибух – це ціна, яку Росія заплатить за розв'язану війну в Україні і спроби відбудувати імперію» [15].

Як довго протримається існуюча система в Росії? Ніхто не зможе відповісти на це питання. В її історії вже був прецедент: мало хто очікував, що без війни розпадеться супердержава – Радянський Союз, який насправді був відновленою російською імперією. Зараз на думку спадають історичні аналогії, коли фактори, які призвели до краху СРСР, схожі на ті, що діють в Російській Федерації. Можна поглиблювати аналіз стосовно російських перспектив, однак для українських науковців важливішим є завдання досліджень українських реалій, в яких також можна побачити деякі прояви архаїзації.

Джерела та література

1. Ахиезер А.С. Архаизация в российском обществе как методологическая проблема / Александр Самойлович Ахиезер // Общественные науки и современность – 2001. – № 2. – С. 89 – 100.
2. Банников К. Архаический синдром. О современности вневременного /Константин Банников // Отечественные записки. – 2013. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/oz/2013/1> – Название с экрана. – Дата обращения: 2.10.2017.
3. Карпенко А.А. Религиозная духовность: путь выхода из «духовного кризиса» или архаизация общества? / Александр Александрович Карпенко //Гуманитарные научные исследования. – 2016. – № 5. – С. 110 – 116.
4. Крупкин П.Л. Кризис модернизации и архаизация общества / П.Л. Крупкин // Знание. Понимание. Умение. – 2013. – № 1. – С. 309 – 313.
5. Ламажаа Ч.К. Проблема архаизации общества / Чемиза Кудер-ооловна Ламажаа //Знание. Понимание. Умение. – 2009. – № 4. – С. 44 – 48.
6. Ламажаа Ч.К. Архаизация общества. Тувинский феномен //Чемиза Кудер-ооловна Ламажаа. – М.: Либроком, 2013. – 272 с.
7. Мартыанов В.С. Архаизация с головы /Виктор Сергеевич Мартыанов // Современная литература – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lit.lib.ru/m/martxjanow_w_s/text_0190.shtml – Название с экрана. – Дата обращения: 4.10.2017.
8. Николаева У. Грозит ли России новое Средневековье: Не феодализм, а нечто более древнее стучится к нам в дверь / Ульяна Николаева – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ng.ru/stsenarii/2016-10-25/9_6843_middleages.html – Название с экрана. – Дата обращения: 3.10.2017.
9. Олейник А. Архаизация политики / Антон Олейник – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2015/01/20/arhaizaciya-politiki> – Название с экрана. – Дата обращения: 12.10.2017.
10. Ревуцкая Е.А. Модернизация vs архаизация в современной России: соотношение, динамика, следствия /Е.А. Ревуцкая // Обсерватория культуры. – 2014. – № 1. – С. 37 – 43.
11. Медведев Д.А. «Россия, вперед!» / Дмитрий Анатольевич Медведев [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/news/5413> – Название с экрана. – Дата обращения: 22.11.2017.
12. Ахиезер А.С. Диалектика урбанизации и миграции в России / Александр Самойлович Ахиезер // Общественные науки и современность – 2000. – № 1. – С. 78 – 89.
- 13.Гудков Л.Д. Ресентиментный национализм / Лев Дмитриевич Гудков //Политическая концептология. – 2015. – № 4. – С. 102 – 187.
14. Бачинин В. Византизм и византизм /Владислав Бачинин [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://credonew.ru?content/view/509/30/> – Название с экрана. – Дата обращения: 22.05.2014.
15. Полегкий А. РФ ждет военная диктатура / Алексей Полегкий [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://nv.ua/opinion/polegkiy/rf-zhdet-voennaya-diktatura-25656.html> – Название с экрана. – Дата обращения: 10.10.2017.
16. Никольский С.А. Российское самосознание в реалиях XXI столетия / С.А.Никольский // Политическая концептология. – 2009. – № 4. – С. 95 – 110.
17. Абдрахманов Д.М. Миграционные процессы и проблемы архаизации российского общества / Д.М.Абдрахманов [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.oboznik.ru/&p=46536> – Название с экрана. – Дата обращения: 1.10.2017.
18. Достоевский Ф.М. Бесы / Федор Михайлович Достоевский [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.md.spb.ru/texts/devils/c435/?more&page=23> – Название с экрана. – Дата обращения: 27.11.2017.
19. Фромм Э. Бегство от свободы / Фромм Эрих; Общ. ред.П.С.Гуревича. – М. : Прогресс, 1989. – 272 с.